

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ยามาดา นางามาซา หรือ ออกญาเสนาภิมุข เป็นบุคคลที่เป็นที่รู้จักกันดีในประเทศญี่ปุ่น สันนิษฐานว่าเขาเกิดในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 แต่วันเดือนปีเกิดและสถานที่เกิดไม่ปรากฏชัดเจน มีการสันนิษฐานที่เกิดของยามาดาแตกต่างกันไปถึง 3 แห่ง คือ อิเซะ (Ise), ชูรุงะ (Suruga) และโออะวะริ (Owari) ยามาดาเคยเป็นคนหามเสลี่ยงของขุนนาง (ไดเมียว) ชื่อ โอคุโบะ จิเอะมอน ทะคะซุกะ (Ohkubo Jiemon Tadasuke) ซึ่งพำนักอยู่ที่ปราสาทนุมะสุ (Numazu) แคว้นชูรุงะ (Suruga) ต่อมาจึงได้ข้ามทะเลมายังราชอาณาจักรอยุธยา และได้กลายเป็นข้ารับใช้เบื้องยุคลบาทพระมหากษัตริย์แห่งกรุงสยาม จนกระทั่งได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนนางชั้นสูง แต่ชะตาชีวิตก็ชักนำไปให้เขาต้องเข้าไปพัวพันกับการแย่งชิงราชบัลลังก์ จนนำไปสู่การจบชีวิตลงด้วยการถูกวางยาพิษในกาลต่อมา

อย่างไรก็ตามเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตและผลงานบางส่วนของยามาดายังไม่ชัดเจน เพราะยังขาดข้อมูลเอกสารทางประวัติศาสตร์ ทั้งเอกสารฝ่ายไทยและเอกสารฝ่ายญี่ปุ่น การขาดเอกสารฝ่ายไทยนั้น มีหลายเหตุผล แต่หนึ่งในนั้นคือเนื่องจากการเผาทำลายของกองทัพพม่าเมื่อครั้งที่ยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา ขณะที่การขาดเอกสารฝ่ายญี่ปุ่นนั้นเป็นเพราะช่วงหลังจากที่ยามาดาเสียชีวิต (ประมาณ ค.ศ. 1630) ญี่ปุ่นมีนโยบายปิดประเทศ ยังผลให้เรื่องราวเกี่ยวกับโลกภายนอก รวมทั้งเรื่องราวของชาวญี่ปุ่นโพ้นทะเล กลายเป็นสิ่งต้องห้ามสำหรับชาวญี่ปุ่นในขณะนั้น

หากจะตั้งคำถามว่า ภาพลักษณ์ของยามาดาในสายตาของคนญี่ปุ่นเป็นอย่างไร คำตอบก็คือ คนญี่ปุ่นและนักวิชาการญี่ปุ่นมีความสนใจต่อยามาดามาเป็นเวลานานแล้ว โดยจุดเริ่มต้นของความสนใจอยู่ในช่วงปีค.ศ. 1888-1932 (พ.ศ. 2431-2475) และความสนใจดังกล่าวก็มีมาอย่างต่อเนื่องจวบจนปัจจุบัน แม้วาระดับของความสนใจอาจจะเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามยุคสมัย ภายในช่วงระยะเวลาดังกล่าวและต่อมาภายหลัง มีอยู่ช่วงหนึ่งที่หากจะกล่าวถึงประเทศไทย ชาวญี่ปุ่นก็จะนึกถึงเรื่องราวของยามาดาเป็นลำดับแรก และในความคิดของชาวญี่ปุ่น ก็จะมีการสัมพันธ์ระหว่างภาพของยามาดากับประเทศไทยค่อนข้างสูง สิ่งนี้เหมือนกับบอกให้ทราบว่า บทบาทอันสำคัญของยามาดาก็คือ การมีส่วนร่วมช่วยสร้างภาพลักษณ์ของประเทศไทยต่อสายตาของชาวญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ สำหรับชาวญี่ปุ่นโดยทั่วไป ประเทศไทยอาจจะอยู่ไกลในทางภูมิศาสตร์ ทว่าในทางความรู้สึก (ทางจิตใจ) แล้ว ประเทศไทยค่อนข้างจะอยู่ห่างจากการรับรู้ของพวกเขามากนัก เพราะชาวญี่ปุ่นไม่ค่อยรู้เรื่องราวเกี่ยวกับประเทศไทยเลย แต่จากผลการกระทำของยามาดาและ

เรื่องราวของเขา ได้ทำให้ชาวญี่ปุ่นรู้สึกว่ประเทศไทยมีความใกล้ชิดมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ คำถามที่ว่า คนชาติเดียวกันคนหนึ่งเดินทางไปกรุงสยาม ได้ใช้วิธีการอย่างไรในอันที่จะยกสถานภาพของตนจนกลายเป็นขุนนางชั้นสูงได้ จะเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งสำหรับชาวญี่ปุ่น

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ ภาพของยามาดาในสายตาของชาวญี่ปุ่นถูกบิดเบือนไปอย่างมาก นับตั้งแต่ชาวญี่ปุ่นเริ่มสนใจและศึกษาชีวิตของเขา ทั้งนี้ก็สืบเนื่องมาจากอิทธิพลของความคิดแบบเอเชียนิยม (Asianism) และแนวความคิดนัณนิรณ (Nanshinron-แนวคิดที่ว่า การรุกรานและขยายดินแดนของญี่ปุ่นลงไปทางทิศใต้ เป็นสิ่งที่ถูกต้อง) อันเป็นแนวคิดที่ทรงอิทธิพลอย่างสูงในช่วงนั้น การบิดเบือนดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการพยายามที่จะอธิบายว่ายามาดาได้รับการแต่งตั้งให้ขึ้นครองราชย์ และได้แต่งงานกับพระราชธิดาของพระมหากษัตริย์สยาม ก็ล้วนแล้วแต่เป็นอิทธิพลของสองแนวคิดนี้ พอถึงช่วงปี ค.ศ. 1897-1934 (พ.ศ. 2440-2477) ระดับความสนใจศึกษาเกี่ยวกับยามาดาก็เริ่มลดลง ครั้นพอถึงช่วงปี ค.ศ. 1935-1945 (พ.ศ. 2478-2487) กระแสความสนใจต่อยามาดาก็กลับได้รับความนิยมขึ้นมาอีก จนมีผลงานการศึกษามากมายเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1941-1945) แต่อย่างไรก็ตาม งานเหล่านั้นก็ไม่ค่อยมีความอิสระในการแสดงซึ่งความเห็นอย่างเสรี เพราะรัฐบาลดูแลควบคุมกระแสแนวคิดของญี่ปุ่นทั้งหมดอยู่ และยามาดาก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองตามแนวความคิดวงไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา (Dai Toh-a Kyoh-ei Ken)

ขณะที่ภาพของยามาดาในสายตาของชาวญี่ปุ่นค่อนข้างจะชัดเจน (แม้ว่าจะเป็นภาพที่บิดเบือนไปบ้างก็ตาม) ทว่าภาพของยามาดาในสายตาของคนไทยค่อนข้างจะมีข้อจำกัดยิ่ง และการศึกษาเรื่องราวของยามาดาในครั้งนี้ ก็คงจะต้องเปลี่ยนคำถามจากคำว่า “ภาพของยามาดาในสายตาของคนไทยเป็นอย่างไรบ้าง” มาเป็น “ภาพของยามาดาจากเอกสารในประเทศไทย (ซึ่งรวมทั้งเอกสารภาษาอังกฤษด้วย) เป็นอย่างไรบ้าง” ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการขาดเอกสารภาษาไทย และคนไทยโดยทั่วไปก็สนใจในเรื่องนี้กันน้อยมาก อย่างไรก็ตาม ถ้าเราไม่จำกัดเอกสารอยู่เฉพาะเอกสารภาษาไทย เราก็จะพบว่าในประเทศไทยก็มีเอกสารเกี่ยวกับยามาดามากพอสมควร ไม่ว่าจะเป็นเอกสารชั้นต้นที่ฝรั่งเขียนไว้ ซึ่งค่อนข้างมีมาก (เช่นของ เฮอร์เมียส ฟอน ฟลิท (Jeremias van Vliet) หรือที่คนไทยรู้จักกันในนามของวันวลิต) อีกทั้งยังมีบทความเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในคริสต์ศตวรรษที่ 17 และเรื่องราวของยามาดาเป็นภาษาอังกฤษในวารสารทางประวัติศาสตร์ด้วย เช่นวารสารของสยามสมาคม เป็นต้น อิชิอิ โยเนะโอะ (Ishii Yoneo) ผู้เขียนหนังสือ *ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี* ซึ่งอ้างอิงวิทยานิพนธ์ของแครอล พาลิช (H. Carroll Parish) เห็นด้วยกับความเห็นของแครอลว่า ภาพของยามาดา (ในประเทศญี่ปุ่น) ถูกสร้างขึ้นตาม

นโยบายของรัฐบาลที่ต้องการสานสัมพันธ์ที่ญี่ปุ่นมีต่อไทย และในทางกลับกัน เรื่องราวของขามาคาที่ถูกสร้างขึ้นก็ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับไทยด้วยเช่นกัน

ฉะนั้น การศึกษาในครั้งนี้ จึงมุ่งที่จะค้นหาว่าภาพลักษณ์ของขามาคาที่ปรากฏในเอกสารของญี่ปุ่นและของไทย (ซึ่งรวมถึงเอกสารต่างประเทศในประเทศไทยด้วย) นั้น ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศอย่างไรบ้างในช่วงทศวรรษ 1930 กับช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 รวมทั้งศึกษาเหตุการณ์ในช่วงที่รัฐบาลญี่ปุ่นพยายามสร้างอนุสาวรีย์ขามาคาขึ้น เพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งมิตรภาพระหว่างสองประเทศ แต่ก็ได้รับการคัดค้านจากฝ่ายไทยจนต้องเลิกล้มแนวความคิดดังกล่าวในที่สุด รวมทั้งค้นหา ตลอดระยะเวลาในช่วงประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ได้ปรากฏเหตุการณ์ในทำนองนี้ขึ้นอีกหรือไม่

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาการปรากฏขึ้นและการเปลี่ยนแปลงของภาพลักษณ์ ขามาคา นางามาคา จากเอกสารฝ่ายไทยและในเอกสารฝ่ายญี่ปุ่น
2. ศึกษาผลของภาพลักษณ์ ขามาคา นางามาคา ที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นในคริสต์ศตวรรษที่ 20

สมมติฐาน

ในเอกสารฝ่ายไทยและในเอกสารฝ่ายญี่ปุ่น ภาพลักษณ์ของขามาคา นางามาคา มีความแตกต่างกัน และความแตกต่างดังกล่าวนี้ มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น

ขอบเขตในการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้ จะพิจารณาการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของขามาคาตั้งแต่ ค.ศ. 1888 ถึงปัจจุบัน เหตุผลที่กำหนดช่วงเวลาของการศึกษาเริ่มตั้งแต่ ค.ศ. 1888 ก็เพราะว่าช่วงดังกล่าวเป็นช่วงที่ความสนใจต่อขามาคาของคนญี่ปุ่นเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก (จริงๆ แล้ว ก่อน ค.ศ. 1888 ปลายโทะกุงะวะ ความสนใจต่อขามาคาก็เกิดขึ้นแล้ว แต่เนื่องจากในช่วงเวลานั้น ญี่ปุ่นถือนโยบายปิดประเทศ และไม่มีการติดต่อกับไทยอย่างเป็นทางการ ผู้ศึกษาจึงขอที่จะไม่นำมารวมในการศึกษาครั้งนี้) ขณะที่ความสนใจที่มีต่อขามาคาในประเทศไทย ก็สันนิษฐานได้ว่าเกิดขึ้นช้ากว่าญี่ปุ่น

วิธีการศึกษา

ศึกษาจากเอกสารชั้นต้นและชั้นรองตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ (Analytical Historical Research) และนำเสนอแบบพรรณนา (Descriptive Method)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยนี้

1. ทำให้รู้ถึงความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของภาพลักษณ์ ยามาดา นางามาซา ในเอกสารฝ่ายไทยและฝ่ายญี่ปุ่น
2. ทำให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาพลักษณ์ของ ยามาดา นางามาซา กับนโยบายต่างประเทศของประเทศไทยที่มีต่อประเทศญี่ปุ่นและนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นที่มีต่อไทย
3. เป็นการเพิ่มองค์ความรู้เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น
4. จะทำให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่อง ยามาดา นางามาซา มีความชัดเจนมากขึ้น

ระยะเวลาในการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้ใช้ระยะเวลาทั้งสิ้นประมาณ 22 เดือน ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2539 ถึงเดือนเมษายน 2541

คำชี้แจงบางประการ

เนื่องจากปัจจุบันระบบการถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาไทยมีหลากหลายยังไม่เป็นระบบเดียวกัน ทางผู้ศึกษาจึงขอเสนอใช้ระบบการถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาไทยที่เป็นผลงานวิจัยของอาจารย์สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น (ผศ.ดร.กัลยาณี สีสสุวรรณ ผศ.สุชาดา สัตยพงศ์ ผศ.เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล) อาจารย์ภาควิชาภาษาไทย(ผศ.ศุภฎีพร ชำนิโครสานต์) คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ยกเว้นคำบางคำที่ใช้เป็นที่แพร่หลายมาแล้ว เช่น ซามูไร ซากุระ ก็ได้ใช้ความนิยมโดยไม่นำระบบการถอดอักษรดังกล่าวมาใช้

ระบบดังกล่าว กำหนดการถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นที่เขียนด้วยอักษรโรมัน(อักษรโรมะจิ) เป็นอักษรไทยซึ่งจะขออธิบายคร่าว ๆ เป็นตารางที่เขาใจง่ายสำหรับผู้อ่านทั่วไป ดังนี้

สระ

อักษรโรมันจิ	อักษรไทย
(สระเสียงสั้น, สระเสียงยาว)	
a, ā	อะ, อา
i, ī	อิ, อิ
u, ū	อุ, อุ
e, ē	เอะ, เอ
o, ō	โอะ, โอ
-ya, yā	เอียะ, เอีย
-yu, yū	อิ้ว, อิ้ว
*-yo, -yō	เอียว, เอียว

พยัญชนะ

อักษรโรมันจิ	อักษรไทย
p เมื่อเกิดต้นคำ	พ
เมื่อเกิดที่อื่น ๆ	ป
b	บ
m	ม
f	ฟ
w	ว
t เมื่อเกิดต้นคำ	ท
เมื่อเกิดที่อื่น ๆ	ต
*ts	ทซ
ch	ช
d	ด
n	น
n (ที่เป็นพยัญชนะก่อกำหนดที่คล้ายตัวสะกด)	
เมื่อเกิดหน้า p, b, m	ม
เมื่อเกิดหน้า k, g, w	ง
เมื่อเกิดที่อื่น ๆ	น
n' (ทำหน้าที่เป็นตัวสะกดและตามด้วยสระ)	น

อักษรโรมัน	อักษรไทย
s	ซ
* sh	ฌ
* z	ส
j	จ
r	ร
y	ย
k เมื่อเกิดต้นคำ	ค
เมื่อเกิดที่อื่น ๆ	ก
g เมื่อเกิดที่ต้นคำ	ก
เมื่อเกิดที่อื่น ๆ	ง
h	ฮ

จะขอนำบางส่วนของคำที่ใช้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มาเป็นตัวอย่างประกอบดังนี้

อักษรไทย	อักษรโรมัน
โทะกุงะวะ	Tokugawa
อิเอะยาซุ	Ieyasu
นะกะโอะซะเนะ	Nakasone

อนึ่งคำบางคำที่ใช้แพร่หลายแล้ว ก็ได้ใช้ตามความนิยมโดยไม่นำระบบการถอดอักษรมาใช้ เช่น เมจิ โซกุน ไคเมียว ยามาตา (จากประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 20) ริวกิว บุชิโด เป็นต้น